

РЕЦЕНЗІЯ

К. В. Гусаров,
доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного процесу
Національного університету "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого" (м. Харків)

УДК 347.99 (470)

СУДИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ФЕДЕРАЦІЇ: РЕЦЕНЗІЯ ДО КОМЕНТАРІЮ ФЕДЕРАЛЬНОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКОНУ

Аналізується новітній коментар до Федерального конституційного закону Російської Федерації від 7 лютого 2011 р. № 1-ФКЗ "Про суди загальної юрисдикції в Російській Федерації". Зазначена праця підготовлена авторським колективом Саратовської процесуальної наукової школи під редакцією доктора юридичних наук, професора Ісаєнкової О. В. Позитивно характеризується коментар Закону "Про суди загальної юрисдикції в Російській Федерації" з огляду на дискусійні питання системи судустрою та впливу європейських стандартів здійснення правосуддя на практику Європейського суду з прав людини.

Ключові слова: суди загальної юрисдикції, судочинство, інстанційна побудова судів, функції судів загальної юрисдикції.

Реформування системи судустрою як важливої гарантії справедливого судового розгляду на теренах пострадянських держав останнім часом викликає необхідність проведення реформ у системі судустрою. Особливої актуальності вказана проблематика набула в Російській Федерації, що пов'язано, як уявляється, із принципово новими поглядами законодавця на систему судів загальної юрисдикції та функціональну компетенцію кожної ланки судової системи. Схвалений Державною Думою Федеральний конституційний закон від 7 лютого 2011 р. № 1-ФКЗ "Про суди загальної юрисдикції в Російській Федерації" викликав багато дискусій та зауважень [1-4].

У зв'язку із зазначеним, на нашу думку, є корисним ознайомлення із коментарем вказаного нормативного акта, розробленого авторитетним колективом учених Саратовської процесуальної правової школи під редакцією доктора юридичних наук, професора, завідувачої кафедри цивільного процесу Саратовської державної юридичної академії О. В. Ісаєнкової [5]. Своєчасність цього видання підтверджується звертанням уваги до проблем судустрою в багатьох національних

доповідях Всесвітньої конференції Міжнародної асоціації процесуального права, що відбулась 18-21 вересня 2012 року в м. Москві [6, с. 33, 121, 122, 172, 173, 186, 202, 204, 205, 209, 244–246, 261, 309, 310, 317, 362, 388, 407, 408, 435–437, 451–455, 472, 473, 480–484].

У передмові до вказаної роботи зазначається про урахування в її змісті всіх конституційних принципів діяльності судів. В той же час при обговоренні проекту закону, що коментується, висловлювались деякі побоювання, зокрема, з приводу введення інституту апеляції по всіх категоріях цивільних справ на розумність строків їх розгляду та вирішення [5, с. 5]. Вважаємо, що розумність строків розгляду та вирішення цивільних справ не доцільно ставити в залежність від звуження судового захисту цивільних прав, одним з елементів якого є перевірка законності та обґрунтованості судових рішень в апеляційному порядку.

При характеристиці норми Закону РФ “Про суди загальної юрисдикції в Російській Федерації” про систему судів загальної юрисдикції автори висловлюють свої переконання в тому, що прийняття Кодексу адміністративного судочинства в повній мірі забезпечуватиме захист прав і свобод людини та громадянина в їх спорі з органами державної влади та місцевого самоврядування [5, с. 8]. Не вдаючись до дискусії з цього питання, така теза авторів, на наше переконання, є спірною. Як свідчить судова статистика, в Україні, де існує система адміністративних судів, кількість звернень до них щорічно залишається вкрай високою. Наприклад, у 2010 році на розгляд в окружних адміністративних та місцевих загальних судах перебувало 2 млн. 99,6 тис. позовних заяв, адміністративних справ, клопотань, заяв про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами, що на 23,9 % більше порівняно з 2009 р. [7]. У I півріччі 2012 р. на розгляд до окружних адміністративних та загальних місцевих судів у порядку адміністративного судочинства надійшло 427,7 тис. справ, позовних заяв, що у 5,2 рази менше, ніж за аналогічний період 2011 р. У провадженні перебувало 675,3 тис. справ, позовних заяв, клопотань, що також у 3,8 рази менше; це знову пов’язано із підсудністю справ зі спорів щодо соціальних виплат [8].

Така статистика свідчить про високий рівень порушень прав заінтересованих осіб у сфері правовідносин, що розглядаються адміністративними судами. Тому навряд чи можна робити висновок про повне забезпечення захисту порушених прав, свобод чи інтересів адміністративними судами.

Корисність коментарю підтверджується оперуванням авторами матеріалами судової практики та Постановами Пленуму Верховного Суду РФ, непроцесуальними нормативними актами. Такий підхід авторів до формування структури роботи свідчить про добросовісність викладення основних положень постатейного коментарю до Федерального конституційного закону “Про суди загальної юрисдикції в Російській Федерації”. При коментарі ст. 4 вказаного нормативного акта щодо основних засад здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції авторам слід було б приділити увагу характеристиці родової підсудності з точки зору критичного ставлення до законодавчо визначеної можливості розгляду цивільних справ по суті обласними та прирівняними до них судів, Верховним Судом РФ у якості судів першої інстанції. Можливість судів вказаних ланок розглядати цивільні справи по суті суперечить як мінімум гарантованому праву на оскарження судових рішень. У подібних випадках важко позитивно ставитись до можливості розгляду цивільних справ по першій інстанції Верховним Судом РФ, оскільки оскарження рішення вказаного судового органу є неможливим з огляду на класичну модель оскарження. Відповідно до неї розгляд цивільної справи повинен відбуватись не лише в суді першої інстанції, а і в судах апеляційної та касаційної інстанції при наявності сумнівів у законності та обґрунтованості судових актів.

Верховний Суд РФ авторами справедливо визначається як орган, що здійснює контроль за правозастосовною діяльністю судів загальної юрисдикції [5, с. 44]. Тому його основне призначення повинно втілюватись у формах перегляду судових

рішень, а не у формі розгляду цивільних справ по першій інстанції. Заслугує на увагу характеристика авторами постатейного коментарю права законодавчої ініціативи Верховного Суду РФ [5, с. 44]. Поряд з тим, досліджуючи мету та порядок проведення сумісних засідань пленумів Верховного Суду РФ та Вищого Арбітражного Суду РФ, автори визначають у якості одного із завдань такого проведення забезпечення одноманітного застосування норм матеріального і процесуального закону та інших нормативно-правових актів, що застосовуються судами загальної юрисдикції та арбітражними судами [5, с. 57]. Такого положення бракує у процесуальному законодавстві України, оскільки на нормативному рівні на сьогодні передбачена лише процедура перегляду судових рішень Верховним Судом України в разі неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції норм матеріального права у подібних правовідносинах. У зв'язку з цим, автори справедливо звертають увагу на відсутність у законодавстві офіційного визначення поняття “єдність судової практики”. Однак відповідно до постанови Президії Верховного Суду РФ від 30 грудня 2009 р. № 56пв09 під *єдністю судової практики* слід розуміти належне та одноманітне застосування судами на всій території РФ федерального законодавства при розгляді і вирішенні цивільних справ. Для Судової колегії з цивільних справ Верховного Суду РФ порушенням єдності судової практики може вважатись, зокрема, постановлення ухвал, що суперечать постановам Пленуму Верховного Суду РФ, що містять роз'яснення з питань судової практики, та постановам Президії Верховного Суду РФ по конкретних справах [5, с. 69].

Зміст постатейного коментарю не завжди свідчить про згоду авторів із тими чи іншими вимогами законодавства. Так, характеризується як не цілком логічна назва ст. 24 Федерального конституційного закону “Про суди загальної юрисдикції в Російській Федерації”, оскільки в самій нормі йде мова про підсудності та складу суду, а не про порядок утворення суду [5, с. 96].

У тексті роботи, що рецензується, залишається поза увагою позитивний досвід українського законодавця щодо автоматичної системи документообігу суду, завдяки якій відбувається розподіл справ серед суддів того чи іншого судового органу [напр., 5, с. 109, 122, 123]. Розподіл справ завдяки автоматичній системі документообігу суду забезпечує об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та рівної кількості справ для кожного судді.

У порівняльно-правовому аспекті є цікавою характеристика авторським колективом такої судової установи, як постійна судова присутність. Метою утворення вказаної установи є наближення правосуддя до місця знаходження чи місця проживання осіб, що беруть участь у справі, котрі знаходяться чи мешкають у віддалених місцях. Постійною судовою присутністю, що розташована поза місцем постійного перебування суду, є відособлений підрозділ суду, який здійснює його повноваження, як правило, в іншому населеному пункті (на території іншої адміністративно-територіальної одиниці), віддалений від місця знаходження районного суду та не має чисельності населення, достатньої для утворення районного суду. Авторі постатейного коментарю зазначають, що доцільність створення постійної судової присутності обумовлена територіальними особливостями Росії, ускладненнями особистого звернення до суду в силу причин особистого та сезонного характеру, відсутністю регулярного пасажирського сполучення між невеликими населеними пунктами, а також іншими обставинами. Практично постійна судова присутність — це робочі місця суддів, які віддалені від місця знаходження районного суду та здійснюють відправлення правосуддя в тому обсязі, що і відповідний районний суд [5, с. 128, 129].

Постатейний коментар Федерального конституційного закону “Про суди загальної юрисдикції в Російській Федерації”, що рецензується, корисний для ознайомлення широкою юридичною громадськістю. Незгода автора цієї рецензії з деякими вищевикладеними положеннями не позбавляє постатейний коментар

можливості надання йому позитивної оцінки. У той же час вважаємо доцільним звернення уваги авторів на більш широке використання практики Європейського суду з прав людини та на можливість критичного ставлення до існування родової підсудності.

Список використаних джерел

1. Жилин, Г. А. Правосудие по гражданским делам: актуальные вопросы [Текст] : [монограф.] / Г. А. Жилин. — М. : Проспект, 2013. — 576 с.
2. Колоколов, Н. А. Глубокая модернизация “советской” судебной системы [Текст] / Н. А. Колоколов // Российская юстиция. — 2011. — № 4. — С. 29–33.
3. Терехин, В. А. Современная реформа в России и развитие функций судебной власти [Текст] / В. А. Терехин, А. А. Герасимова // Российская юстиция. — 2011. — № 10. — С. 42–46.
4. Аболонин, Г. О. Российское гражданское судопроизводство после реформы [Текст] / Г. О. Аболонин // Арбитражный и гражданский процесс. — 2011. — № 12. — С. 4–10.
5. Постатейный комментарий к Федеральному конституционному закону от 7 февраля 2011 г. № 1–ФКЗ “О судах общей юрисдикции в Российской Федерации” [Текст] / под ред. О. В. Исаенковой. — Саратов : Ай Пи Эр Медиа, 2012. — 176 с.
6. Гражданский процесс в межкультурном диалоге: евразийский контекст: Всемирная конференция Международной ассоциации процессуального права, 18–21 сентября 2012 г., Москва, Россия [Текст] : сб. докл. / под ред. Д. Я. Малешина. — М. : Статут, 2012. — 720 с.
7. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2010 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс] Верховний Суд України. — URL : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=4034B350D7EB0B50C22578AF00236E6D&Count=500&>.
8. Аналіз роботи судів загальної юрисдикції у I півріччі 2012 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс] Верховний Суд України. — URL : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/5621B3620E398D6C2257AA0003BDFE1?OpenDocument&CollapseView&RestrictToCategory=45621B3620E398D6C2257AA0003BDFE1&Count=500&>.

Надійшла до редакції 03.01.2013

Гусаров К. В. Суды общей юрисдикции в Российской Федерации: рецензия к комментарию Федерального конституционного закона

Анализируется новейший комментарий к Федеральному конституционному закону Российской Федерации от 7 сентября 2011 г. № 1–ФКЗ “О судах общей юрисдикции в Российской Федерации”. Указанная работа подготовлена авторским коллективом Саратовской процессуальной научной школы под редакцией доктора юридических наук, профессора О. В. Исаенковой. Рецензия позитивно характеризует комментарий Закона “О судах общей юрисдикции в Российской Федерации” с учетом дискуссионных положений системы судостроительства и влияния европейских стандартов осуществления правосудия на практику Европейского суда по правам человека.

Ключевые слова: суды общей юрисдикции, судопроизводство, инстанционное построение судов, функции судов общей юрисдикции.

Gusarov, K. V. Courts of General Jurisdiction in Russian Federation: a Review to the Comment of the Federal Constitutional Law

The author has analyzed the latest comment of the Federal Constitutional Law of Russian Federation on September 7, 2011 № 1–FKZ “On the courts of general jurisdiction in Russian Federation”. This study has been prepared by the group of authors of Saratov procedural school, edited by the Doctor of Law, Professor O. V. Isaenkova. The review positively characterizes the comment of the law on the courts of general jurisdiction in Russian Federation with regard to the discussion provisions of the judicial system and the influence of European standards of justice and the practice of the European Court of Human Rights.

Keywords: court of general jurisdiction, judicial proceedings, instance construction of courts, functions of courts of general jurisdiction.